

8. Лянной И. Правительство должно занимать под конкретные проекты, – считает Юрий Иваненко, главный контролер, директор департамента по вопросам государственного долга, международной деятельности и финансовых учреждений Счетной палаты Украины / И. Ляной // БИЗНЕС. – 2010. – № 6. – С. 16-17. – С. 17.

9. Стан державного боргу України / сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.minfin.gov.ua>

10. Царук О.В. Статистичний аналіз державного боргу України та оцінка його впливу на економіку / О.В. Царук // Банківська справа. – 2007. – № 6. – С. 52-59.

Перезова І.В., Рудейчук С.В., Плец І.В. Структурирование и анализ спектра финансово-аналитической информации, которая касается внутреннего государственного долга

Исследована теоретико-смысловая сущность явления внутреннего государственного долга, определены факторы, влияющие на возникновение и рост внутреннего государственного долга, проанализированы этапы формирования общей величины государственного долга, осуществлена оценка его величины и отдельных структурных элементов.

Ключевые слова: внутренний государственный долг, задолженность государства, факторы влияния, заимствования.

Perezova I.V., Rudeychuk S.V., Plets I.V. Structuring and analysis of the spectrum of financial and analytic information regarding domestic public debt

Theoretic-the semantic nature of the phenomenon of domestic public debt, identifies factors that influence the emergence and growth of domestic public debt, analyzed stages of the total amount of public debt, carried out an assessment of its value and the individual structural elements.

Keywords: domestic public debt, the debt of the state, influences, borrowing.

УДК 658.5

Аспір. М.Д. Пецович¹ – НУ "Львівська політехніка"

КРИТЕРІЇ СИСТЕМИ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Визначено роль критеріїв у процесі здійснення поточного контролю. Розглянуто, виокремлено та систематизовано критерії поточного контролювання діяльності підприємств. Охарактеризовано кожен із видів критеріїв за класифікаційними ознаками.

Ключові слова: контроль, система поточного контролювання, критерії контролю, класифікація критеріїв системи поточного контролювання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Контролювання є невід'ємним елементом управління підприємством. Особливої уваги заслуговує поточне контролювання, оскільки дає змогу оперативно реагувати та впливати на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища підприємства. Для здійснення ефективного поточного контролювання доцільно застосовувати системний підхід, таким чином чітко визначають цілі контролювання, об'єкти і суб'єкти, методи та засоби, методики, критерії.

Від того, які критерії підприємство обере як визначальні для здійснення поточного контролювання, залежить якість самого контролювання. Існують різноманітні класифікації критеріїв контролювання, проте доцільно ви-

окремити саме ті, які менеджери підприємства зможуть застосовувати для поточного контролювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання щодо контролю діяльності підприємства досліджували чимало науковців як вітчизняних, так і зарубіжних, зокрема: Л.Г. Дідковська, П.Л. Гордієнко, В.М. Діденко, Р. Ентоні, М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури, Г.Є. Мошек, Ю.В. Поканевич, А.С. Соломко, А.В. Семенчик, А.А. Пилипенко, С.М. Пилипенко, І.П. Оленко, Е.Ф. Прокушев, Р.М. Пушкар Н.П. Тарнавська, В.В. Стадник, М.А. Йохна, В.В. Хачванкян, В.І. Хомяков, А.В. Шегда [1-11] та ін. Автори запропонували різні класифікації видів контролю, проте не систематизували та не класифікували види критеріїв контролювання. Зазвичай визначення критеріїв є обов'язковим етапом контролювання, автори визначають критерії як конкретні цілі, що вказують на те, яким повинен бути результат діяльності підприємства. Проте існує безліч критеріїв, що визначаються залежно від об'єктів контролю, методів, суб'єктів тощо, тому доцільно сформулювати класифікацію критеріїв контролювання.

Особливе значення мають критерії поточного контролювання, оскільки поточне контролювання здійснюється безпосередньо під час виконання робіт, операцій, процесів; критерії, що застосовують для контролю, істотно відрізняються від критеріїв, наприклад, попереднього чи завершального контролю. Для зручності вибору та застосування критеріїв, їх необхідно систематизувати та згрупувати за істотними ознаками, що забезпечать комплексність та різностороннє ідентифікування критеріїв поточного контролю.

Мета дослідження. Відповідно до проведеного аналізу попередніх досліджень і публікацій, метою дослідження є виокремлення та систематизація критеріїв поточного контролювання діяльності підприємств.

Основний матеріал дослідження. Встановлення критеріїв є першим етапом здійснення процесу контролювання. Критерії може встановлювати саме підприємство для внутрішнього користування, також для кожної системи контролювання, зокрема поточного. Індивідуальні критерії встановлюють відповідно до того, яким повинен бути очікуваний результат. Тому наведену нижче класифікацію критеріїв системи поточного контролювання (табл.) створено для того, щоб дещо спростити вибір критеріїв менеджерами-контролерами.

Запропонована у табл. 1 класифікація критеріїв системи поточного контролювання є зручною для використання на підприємстві менеджерами всіх рівнів управління. За сферами критерії поділяють на: фінансові критерії, які використовують під час фінансового поточного контролювання, для контролювання доходів та витрат, собівартості виробленої продукції; виробничі критерії – під час поточного контролювання процесу виробництва, витрачання сировини та матеріалів; технологічні критерії застосовують під час поточного контролювання процесу виробництва для контролю дотримання технології виробництва; маркетингові – це критерії оцінки маркетингової політики підприємства, ефективності реклами тощо та критерії якості – для виявлення браку, а також для визначення якості виробленої продукції.

¹ Наук. керівник: проф. О.Г. Мельник, д-р. екон. наук

Табл. Класифікація критеріїв системи поточного контролювання діяльності підприємств

№ з/п	Класифікаційні ознаки	Види критеріїв
1	За сферами	фінансові критерії; технологічні критерії; виробничі критерії; маркетингові критерії; критерії якості.
2	За обсягом	критерії контролювання по дільниці; критерії контролювання по підрозділу; критерії контролювання по підприємству; критерії контролювання по галузі.
3	За характером відносин суб'єкта й об'єкта	критерії внутрішнього контролювання; критерії зовнішнього контролювання.
4	За рівнем централізації	критерії системи централізованого контролювання; критерії системи децентралізованого контролювання.
5	За рівнем складності	критерії елементної системи; критерії комплексної системи.
6	За способом розрахунку	абсолютні; відносні.
7	За одиницями вимірювання	натуральні; вартісні.
8	За типом	кількісні; якісні.
9	За ступенем охоплення	критерії вибіркового контролювання; критерії суцільного контролювання.
10	За спрямуванням	критерії спеціалізованої системи; критерії універсальної системи.

За обсягом критерії поділяють на: критерії контролювання по дільниці, по підрозділу, по підприємству та по галузі. Критерії контролювання по дільниці встановлюються і приймаються на конкретній дільниці, та використовуються вони, відповідно, також на конкретній дільниці, не поширюючись на інші. Критерії контролювання по підрозділу встановлюються для конкретного підрозділу, можуть поширюватись на дільниці, що підпорядковуються цьому підрозділу. Критерії контролювання по підприємству встановлюються на підприємстві, це критерії щодо витрачання матеріалів, сировини, коштів тощо для конкретного підприємства. Критерії контролювання по галузі застосовуються для підприємств однієї галузі, наприклад машинобудівної, хімічної, харчової тощо. Встановлюються такі критерії на законодавчому рівні та є обов'язковими для підприємств галузі.

Ще одна класифікаційна ознака – за характером відносин суб'єкта й об'єкта – є пов'язаною з попередньою. Критерії поділяють на: критерії для внутрішнього поточного контролювання та зовнішнього поточного контролювання. Критерії для внутрішнього поточного контролювання застосовують під час здійснення внутрішнього контролю, та встановлюються самим підприємством для його потреб. Критерії для зовнішнього поточного контролювання – це можуть бути критерії, які встановлюються законодавчо, і яких підприємство змушене дотримуватись. Перевірка дотримання цих критеріїв є функцією зовнішніх контролерів, які не є працівниками підприємства.

За рівнем централізації системи контролювання поділяють на: систему централізованого та децентралізованого поточного контролювання. Критерії, що використовуються, також можна поділити на два види, відповідно одні використовують керівник підприємства та його заступники, або спеціалізовані підрозділи, функцією яких є контролювання – централізоване поточне контролювання. Інші використовують у процесі децентралізованого поточного контролювання на місцях, тобто у кожному відділі, службі, дільниці. За рівнем складності розрізняють критерії елементної та комплексної системи. Елементна система забезпечує контроль елементів діяльності – окремих показників, процесів тощо. Відповідно комплексна – контроль усіх господарських операцій підприємства. За способом розрахунку критерії є абсолютні та відносні. Абсолютні критерії застосовують для показників, виражених в абсолютних величинах, а відносні – для відносних. Інколи за потреби, варто порівняти показники як у абсолютних, так і у відносних вираженнях.

За одиницями вимірювання критерії виділяють натуральні та вартісні. Натуральні – це критерії, представлені у натуральних одиницях виміру, наприклад: штуках, кілограмах, метрах тощо. А вартісні – це критерії, виражені у грошових одиницях. За типом критерії поділяють на кількісні та якісні. Кількісні критерії використовують для поточного контролювання, наприклад: кількості виробленої продукції чи кількості матеріалів, витрачених на її виробництво. А якісні – для поточного контролювання якості продукції, чи дотримано норми витрачання матеріалів та їх пропорції, чи збережено технологію та чи відповідає виготовлена продукція встановленому стандарту.

У випадку, коли господарська операція є масштабною – охоплює значний проміжок часу та залучення великої кількості ресурсів (матеріальних і трудових) – здійснюють поточне контролювання вибірково. Суцільне поточне контролювання здійснюють переважно на невеликих підприємствах, воно охоплює усю діяльність підприємства. Для ефективнішого поточного контролювання у кожній з цих систем використовують необхідні лише для конкретної системи критерії. За спрямуванням виділяють спеціалізовані та універсальні системи поточного контролювання. Оскільки спеціалізовані системи використовують для контролювання специфічних операцій, то і критерії розробляє підприємство специфічні та для кожної операції індивідуально. Що ж до універсальної системи, то, іншими словами її можна назвати типовою чи стандартною. Відповідно й критерії використовують типові.

Критерії є невід'ємною частиною процесу контролювання, крім цього, вони тісно взаємопов'язані зі стандартами, нормами та нормативами. Стандарти вказують цілі, які підприємство бажає досягнути, а також є критеріями, що використовуються для контролювання. Норми та нормативи встановлюються під час розроблення планів. Оскільки планування та контролювання тісно пов'язані, норми та нормативи виступають як критерії ефективності діяльності підприємства.

Критерії розробляються на стадії планування діяльності підприємства, а використовуються під час контролювання. Тому в процесі їх розроблення беруть участь і працівники планового відділу, і ті, які здійснюватимуть кон-

троль. Це дасть змогу встановити об'єктивні критерії. Об'єктивність критеріїв є однією з умов ефективної діяльності підприємства. Адже якщо критерії будуть нижчими, ніж у інших підприємств (конкурентів), це може знизити конкурентоспроможність продукції, яку виробляє підприємство. І навпаки, якщо критерії будуть значно завищені, то це може вплинути на клімат у колективі – постійне недовиконання плану не стимулюватиме працівників. Тому критерії повинні встановлюватись на такому рівні, щоб продукція (чи послуги) підприємства задовольняли передусім вимоги й бажання споживачів.

Висновки. Розроблення критеріїв здійснюється у процесі стратегічного планування, проте вони можуть коригуватись під час оперативного, відповідно до змін факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Першим етапом є визначення цілей підприємства та формування його стратегії. Для того, щоб розробити об'єктивні критерії, необхідно здійснити аналіз ринку та галузі, до якої належить підприємство загалом. Аналіз можна здійснити як ретроспективний, так і перспективний, це дасть змогу докладніше зрозуміти ситуацію на ринку, а також зробити прогноз на майбутнє. Крім цього, необхідно зібрати інформацію про можливих постачальників, існуючі підприємства на ринку: конкурентів і підприємств-сусідів.

Крім працівників відділу планування, до розробки критеріїв залучають і тих працівників, які беруть безпосередню участь у господарських операціях, процесах. Наприклад, для розробки фінансових критеріїв залучають працівників фінансового відділу, для технологічних критеріїв – технологічного відділу. Адже тільки той працівник, який знає увесь процес "зі середини", може оцінити реальність та об'єктивність встановлених критеріїв.

Крім цього, критерії встановлюються і для кожної дільниці, і для кожного підрозділу, і для підприємства загалом. Контроль за встановленням критеріїв для підприємства покладено на керівника підприємства, і він повинен брати участь у процесі їх розроблення. Щодо критеріїв по дільниці і по підрозділу, то тут залучаються працівники відповідних дільниць і підрозділів. Це можуть бути як самі бригадири та начальники відділів, так і призначені ними спеціалісти.

Розроблення критеріїв є трудомістким та важливим процесом. Критерії потрібні для того, щоб оцінити отриманий результат діяльності підприємства. Саме тому вони повинні охоплювати всі сфери діяльності. Наведена класифікація критеріїв системи поточного контролювання діяльності підприємств дає змогу менеджерам підприємств обирати ті критерії, з допомогою яких можна досягати поставлених цілей системи, що є зручною для застосування та дещо спрощує роботу менеджерів.

Література

1. Дідковська Л.Г. Менеджмент : навч. посібн. / Л.Г. Дідковська, П.Л. Гордієнко. – К. : Вид-во "Алерта", КНТ, 2007. – 516 с.
2. Діденко В.М. Менеджмент : підручник / В.М. Діденко. – К. : Вид-во "Кондор", 2008. – 584 с.
3. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури : пер. с англ. – М. : Изд-во "Дело", 1992. – 702 с.

4. Мошек Г.С. Менеджмент : навч. посібн. / Г.С. Мошек, Ю.В. Поканевич, А.С. Соломко, А.В. Семенчик / за ред. Г.С. Мошека. – К. : Вид-во "Кондор", 2009. – 392 с.
5. Пилипенко А.А. Менеджмент : підручник / А.А. Пилипенко, С.М. Пилипенко, І.П. Оленко – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2005. – 456 с.
6. Прокушев Е.Ф. Менеджмент первичного уровня / Е.Ф. Прокушев. – М. : Изд. Дом "Дашков и К", 1999. – 320 с.
7. Пушкар Р.М. Менеджмент: теория та практика : підручник / Р.М. Пушкар, Н.П. Тарнавська. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – Тернопіль : Вид-во "Карт-бланш", 2003. – 490 с.
8. Хачванкян В.В. Менеджмент предприятия : учебн. пособ. / В.В. Хачванкян. – К. : Тов-во "Знання", 2005. – 422 с.
9. Хомяков В.І. Менеджмент підприємства / В.І. Хомяков. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Кондор", 2005. – 434 с.
10. Шегда А.В. Менеджмент : навч. посібн. / А.В. Шегда. – К. : Тов-во "Знання", КОО, 2002. – 583 с. – (Вища освіта XXI століття).
11. Robert N. Anthony. Management control systems / Robert N. Anthony, Vijay Govindarajan. – N-Y : McGraw-Hill/Irwin, 2004. – 126 p.

Пецкович М.Д. Критерии системы текущего контроля деятельности предприятий

Определена роль критериев в процессе исполнения текущего контролирования. Рассмотрены, выделены и систематизированы критерии текущего контролирования деятельности предприятия. Дана характеристика каждому из видов критериев по ряду классификационных признаков.

Ключевые слова: контроль, система текущего контролирования, критерии контроля, классификация критериев системы текущего контролирования.

Petskovich M.D. Criteria of current control system of enterprises activity

The role of criteria in the implementation of current control is defined. The criteria of current control of enterprises activity are considered, singled out and systematized. Each of the type of criteria for a number of classifications is characterized.

Keywords: control, current control system, criteria of control, classification of criteria of current control system.

УДК 330:351.84:369 (477)

Ст. викл. Л.М. Прокопишин-Рашкевич,
канд. екон. наук; асист. О.Л. Зарицька, канд. екон. наук;
асист. В.Я. Карковська, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто питання розвитку соціальної сфери національної економіки, проаналізовано частку соціальної складової ВВП, виокремлено складові соціальної сфери національної економіки, досліджено соціальну спрямованість підприємницької діяльності.

Ключові слова: соціальна сфера національної економіки, інновації, конкурентоспроможність, соціальні відрахування, соціальна складова фінансових і нефінансових корпорацій ВВП.

Постановка проблеми. Поширення глобалізаційних процесів світової економіки призводить до посилення впливу зовнішніх факторів на розвиток національної економіки, зокрема на її соціальну сферу. Цей процес, на сьогодні, є основною складовою національних економік, оскільки дедалі більше впроваджуються світові технології. Розвиток науки і високих технологій посилюють роль наукових знань. У світі спостерігається тенденція до